

© HOLLAND BOVEN AMSTERDAM

ECONOMISCHE VERKENNINGEN 2018

Colofon**Opdrachtgever:**

De Economische Verkenningen
Holland boven Amsterdam
2018 is een uitgave van
Ontwikkelingsbedrijf
Noord-Holland Noord
in opdracht van het
Bestuurlijk Afstemmings-
overleg NHN (BAO).

Inhoud:

De Economische Verkenningen
HbA is gemaakt door een
consortium van TNO,
NEO Observatory en
Vrije Universiteit Amsterdam.

Ontwerp:

Beautiful Minds

september 2018

Kerngegevens Holland boven Amsterdam

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*	2018*	2019*
Nederland									
Bbp in mrd euro (marktprijzen, nominaal)	642,9	645,2	652,7	663,0	683,5	702,6			
Reële bbp groei in %	1,7	-1,1	-0,2	1,4	2,3	2,2	3,2	3,2	2,7
Holland boven Amsterdam									
Brp in mrd euro (marktprijzen, nominaal)	17,3	17,1	16,9	17,2	17,5	17,9			
Reële groei in %	1,7	-0,9	-1,2	1,9	1,8	2,1	2,7	2,6	2,2
Werkgelegenheid									
Werkzame personen (x 1.000)	285	284	278	278	278	281	283	287	288
Groei in %	2,0	-0,4	-2,3	0,2	0,1	0,8	0,9	1,3	0,4
Bevolking (x 1.000)	610	611	611	612	613	616	618	619	620
Groei in %	0,3	0,1	0,0	0,1	0,2	0,4	0,3	0,2	0,2
Bevolking 15-74 (x 1.000)	457	461	463	462	461	463	465	466	466
Als % van de bevolking	74,9	75,4	75,7	75,5	75,2	75,2	75,3	75,3	75,1
Beroepsbevolking (x 1.000)	320	323	322	323	322	324	326	330	332
Participatiegraad in %	70,0	70,1	69,5	69,9	69,8	70,0	70,1	70,7	71,3
Werkloosheid (x 1.000 personen)	12,0	15,0	17,0	18,0	17,0	16,0	14,0	11,8	10,4
Als % van de beroepsbevolking	3,8	4,6	5,3	5,6	5,3	4,9	4,3	3,6	3,1

* Prognose

Bron: CBS, CPB (bewerking en prognose TNO/NEO Observatory)

De economie van Holland boven Amsterdam

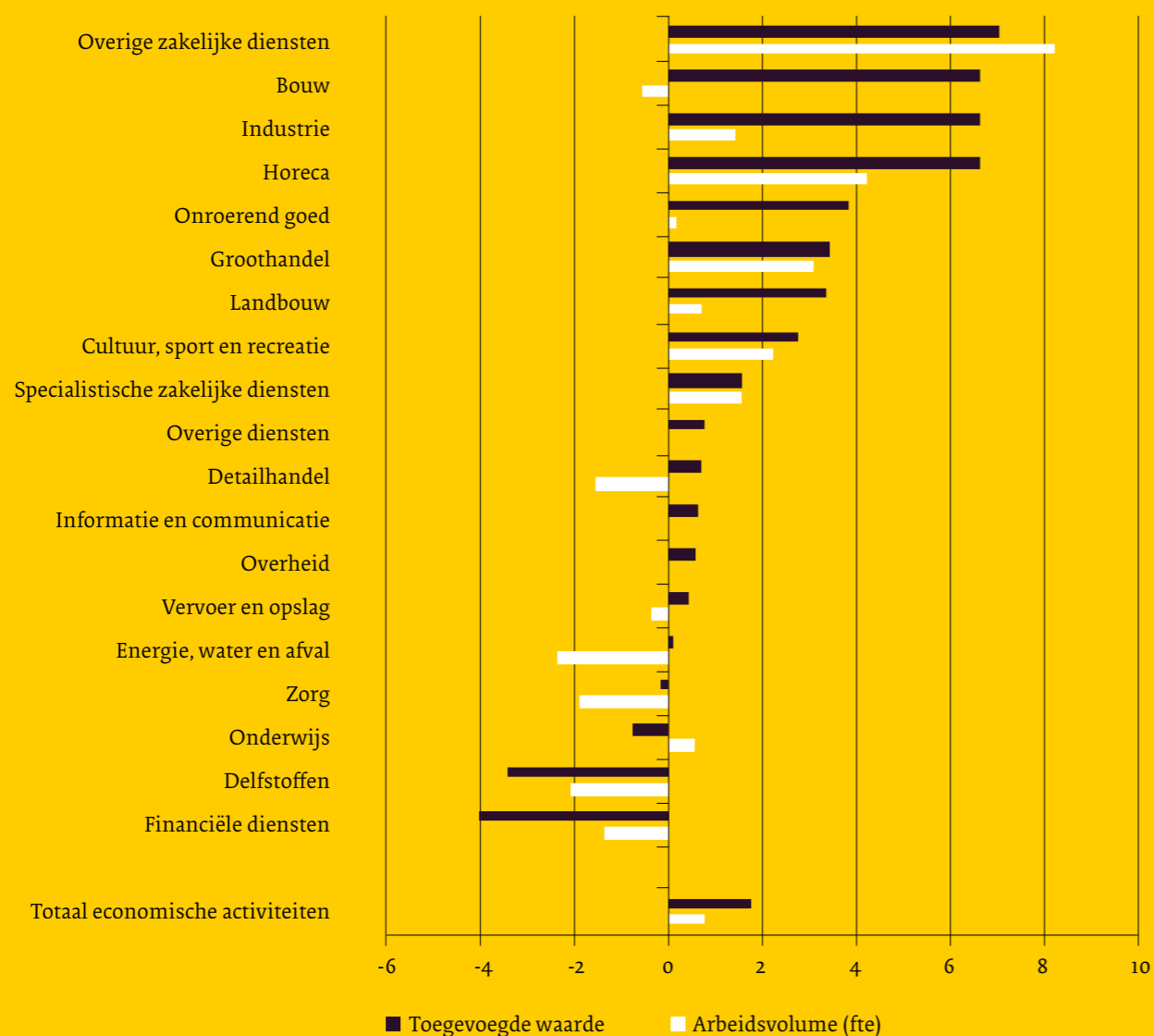
Na één van de diepste recessies in decennia, verkeert de Nederlandse economie zich momenteel na tien jaar van geleidelijk herstel in een periode van hoogconjunctuur. Het Centraal Planbureau verwacht voor Nederland in 2018 en 2019 een groei van, respectievelijk, 3,2 en 2,7 procent.¹ De economische ontwikkeling van Holland boven Amsterdam (HbA) blijft hier met, respectievelijk, 2,6 en 2,2 procent ongeveer een half procentpunt bij achter. De bevolking groeit gematigd met ongeveer 0,2 procent, terwijl de werkgelegenheid naar

verwachting zal groeien met 1,3 procent in 2018 om vervolgens terug te vallen tot een groei van 0,4 procent in 2019. De terugvallende vraag naar werkgelegenheid is een gevolg van zowel afnemende groei van de economie, als gebrek aan aanbod op de arbeidsmarkt. Dat laatste is in belangrijke mate het gevolg van krapte op de arbeidsmarkt met historisch lage werkloosheidspercentages van 3,6 procent in 2018 en 3,1 procent in 2019. Dit zijn percentages die beduidend onder het natuurlijke werkloosheidspercentage liggen.

¹ Op basis van de CPB-raming in het Centraal Economisch Plan van maart 2018.

Sterkste groei toegevoegde waarde én werkgelegenheid in Overige zakelijke diensten

Toegevoegde waarde en arbeidsvolume (fte's) per sector; gemiddelde jaarlijkse groei in procenten; HbA; 2014-2016

Bron: CBS (bewerking TNO/NEO Observatory)

In HbA heeft de binnenlandse consumptie en de woningmarkt in vergelijking met overig Nederland een minder stuwend effect op de economische ontwikkeling. Dat stuwende effect zien we met name in regio's die uitzonderlijk aantrekkelijk zijn voor bedrijven en huishoudens, zoals bijvoorbeeld de MRA, de regio Utrecht en de regio Eindhoven. Deze regio's zijn centraler gelegen, en mede daardoor bij uitstek aantrekkelijk als woon-werkomgeving. Dit verklaart eveneens de wat achterblijvende groei van HbA.

Binnen HbA zien we een soortgelijke trend, waarbij de regio Alkmaar als uitloper van de Randstad, zich relatief snel ontwikkelt ten opzichte van de Kop van Noord-Holland en Westfriesland. Deze ontwikkelingen weerspiegelen het grote belang van agglomeratiekrachten die de afgelopen decennia ruimtelijk gezien de economische ontwikkeling van Nederland bepalen: concentratie van economische activiteit. Dit leidt ook tot een economisch landschap met grotere regionale verschillen.

Dit geeft HbA een bijzondere mix van regionale kenmerken met unieke beleidsuitdagingen. Deze kenmerken zijn terug te vinden in de bedrijvigheid van de deelregio's: zeer divers, met beperkte

synergie tussen de economische structuur van de deelregio's. Het beleid van HbA staat voor de uitdaging om enerzijds voort te bouwen op de eigen kracht en nabijheid tot de Randstad/MRA, en anderzijds synergie tussen de regionale bedrijvigheid en de mix van centraliteit en periferiteit maximaal te benutten. Daarbij wordt benadrukt dat werkgelegenheid op zich geen doel is; aantrekkelijkheid als randvoorwaarde in het vestigingsklimaat dient integraal op wonen, werken en recreëren te zijn gericht en kan alleen zo tot extra welvaart en welzijn leiden.

De economische prognoses voor Nederland en HbA zijn in het huidige tijdsgewricht met substantiële onzekerheden omgeven. De wereldhandel die juist voor een open economie als de Nederlandse van zeer groot belang is, staat onder druk door opkomend protectionisme en ontluikende handelsoorlogen. De Eurozone wordt nog steeds gekenmerkt door structurele onevenwichtigheden tussen de noordelijke en zuidelijke lidstaten. De oplopende schulden in combinatie met verwachte rentestijgingen op de middellange termijn vormen een risico voor de stabiliteit van het financiële stelsel. De huidige situatie toont zorgelijke overeenkomsten met de situatie van voor het uitbreken van de Grote Recessie en ondanks aanpassingen in het financiële stelsel is de vraag gerechtvaardigd of we voldoende lessen hebben geleerd uit het recente verleden. Dit maakt dat een nieuwe recessie binnen enkele jaren een grote mate van waarschijnlijkheid heeft.

Bevolking & arbeids- markt

De omvang van de bevolking van HbA is vrij stabiel. Sinds 2011 is deze gegroeid van 610 duizend tot naar verwachting 620 duizend in 2019.² Achter deze ontwikkeling schuilt krimp in de Kop van Noord-Holland, een groei die beneden het Nederlands gemiddelde ligt in Westfriesland en een groei die nagenoeg gelijk is aan het landelijk gemiddelde in de regio Alkmaar. Tussen HbA en de MRA bestaat een hechte woon-werkrelatie. HbA heeft daarbij een netto woonfunctie voor de MRA. HbA heeft met de MRA een netto uitgaande pendel van 28 duizend werkzame personen in 2017. In het verleden is deze netto woonfunctie ontstaan en deze is tot op heden onveranderd. De suburbs vergrijzen momenteel dientengevolge. Door de toegenomen aantrekkelijkheid van de grote steden trekken jongeren weg uit HbA en keren veelal niet terug. In hoeverre deze trend zich onder invloed van de zeer gespannen woningmarkt in de regio Amsterdam doorzet en in welke richting de overloop vervolgens zal gaan, is lastig te voorspellen. Bevolkingsprognoses wijzen op relatief trage bevolkingsgroei voor HbA, ook voor de middellange termijn.

²Hierbij is uitgegaan van de COROP-indeling, waardoor de bevolking van Castricum en Uitgeest niet is meegeteld.

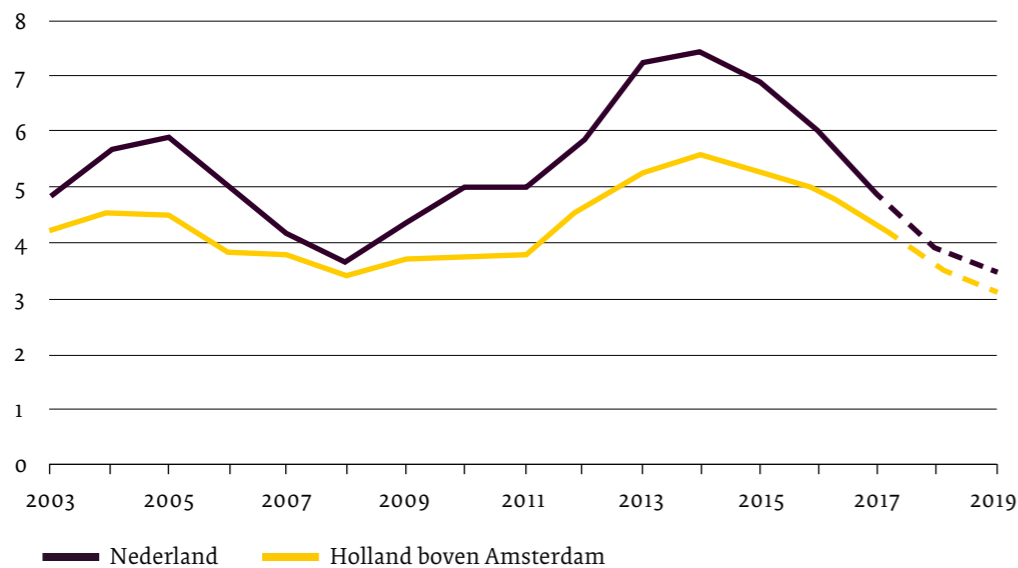
De bruto participatiegraad (beroepsbevolking als percentage van de potentiële beroepsbevolking) schommelt redelijk stabiel rond 71 procent en is ongeveer gelijk aan het nationale cijfer. Ondanks de aantrekkende economie zien we recent slechts een beperkte stijging in de participatiegraad. De voorspelde werkloosheid in HbA daalt sterk door en komt naar verwachting in 2019 uit op 3,1 procent. Deze werkloosheid verschilt wel wat tussen de regio's. In de Kop van Noord-Holland is deze slechts 2,9 procent, terwijl die in Westfriesland 3,5 procent bedraagt. Zowel historisch als afgezet tegen het landelijk gemiddelde is dit percentage uitzonderlijk laag. Bovendien valt op dat er in vergelijking met andere delen van Nederland weinig verschillen zijn in werkloosheid naar opleidingsniveau. Waar in de MRA laagopgeleiden een duidelijk hoger werkloosheidspercentage hebben dan hoogopgeleiden, zien we dat die verschillen in HbA veel beperkter zijn. Typische grootstedelijke, structurele werkloosheid onder met name laagopgeleiden in alle groepen (naar leeftijd, naar herkomst), zoals in Amsterdam, Rotterdam en Den Haag, is in HbA afwezig. In HbA werken

laagopgeleiden juist relatief vaak. Enerzijds is er vraag naar deze groep op de arbeidsmarkt (onder andere vanuit de agro-industrie), anderzijds is er in HbA een sterk op ondernemen en werken gericht ethos onder alle lagen van de bevolking.

Aan de vraagkant is op specifieke segmenten op de arbeidsmarkt, zoals de bouw, installatie en de glastuinbouw, duidelijke krapte zichtbaar. Transitie op de arbeidsmarkt, bijvoorbeeld als gevolg van de energietransitie, zullen deze trend de komende jaren naar verwachting structureel versterken. Bezuinigingen bij defensie hebben langdurig het beeld van de Kop van Noord-Holland bepaald, maar de verwachting is dat in het licht van de geopolitieke ontwikkelingen de uitgaven aan defensie weer zullen aantrekken. Naar verwachting werkt dat positief door in de Kop van Noord-Holland. Echter, ook dan zal een inclusieve arbeidsmarkt meer afhankelijk worden van scholing gedurende de hele levensloop van een werknemer. Hier ligt een taak voor de werkgevers en kennisinstellingen in de regio om in gezamenlijkheid tot een passend scholingsaanbod te komen.

Schaarste in het arbeidsaanbod in HbA neemt verder toe

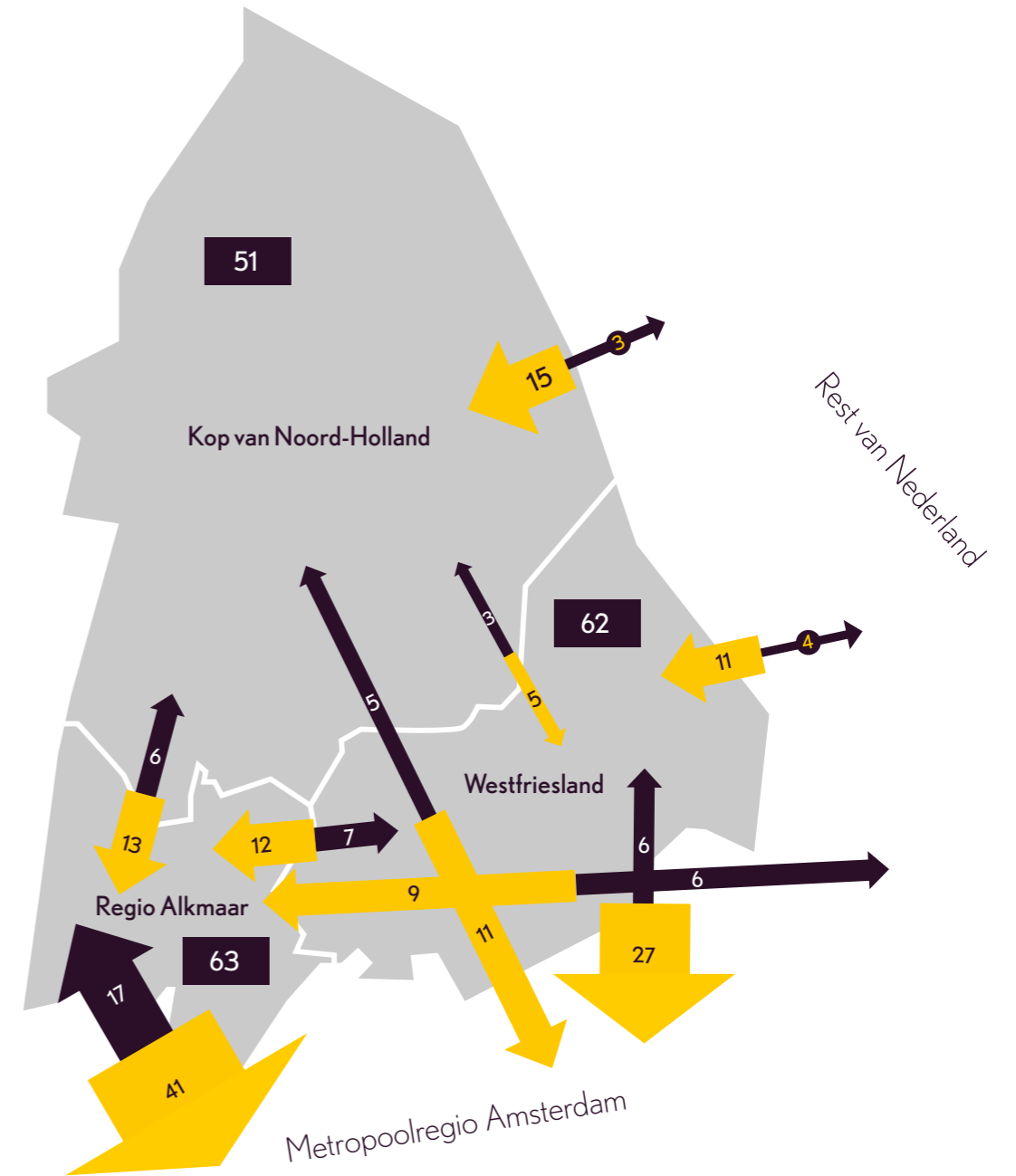
Werkloosheid; in procenten; Nederland en Holland boven Amsterdam; 2003-2019*

* Prognose 2018 en 2019
Bron: CBS (bewerking NEO Observatory)

Grote pendel richting de MRA

Inkomende en uitgaande pendel Holland boven Amsterdam; x 1.000 personen; 2017

Holland boven Amsterdam

Totaal woont-werkt in HbA: 176 duizend
Totaal inkomend (van buiten HbA): 64 duizend
Totaal uitgaand (naar buiten HbA): 91 duizend

getal x duizend   woont-werkt in dezelfde regio
← →   pendel tussen regio's

Bron: CBS (bewerking TNO/NEO Observatory)

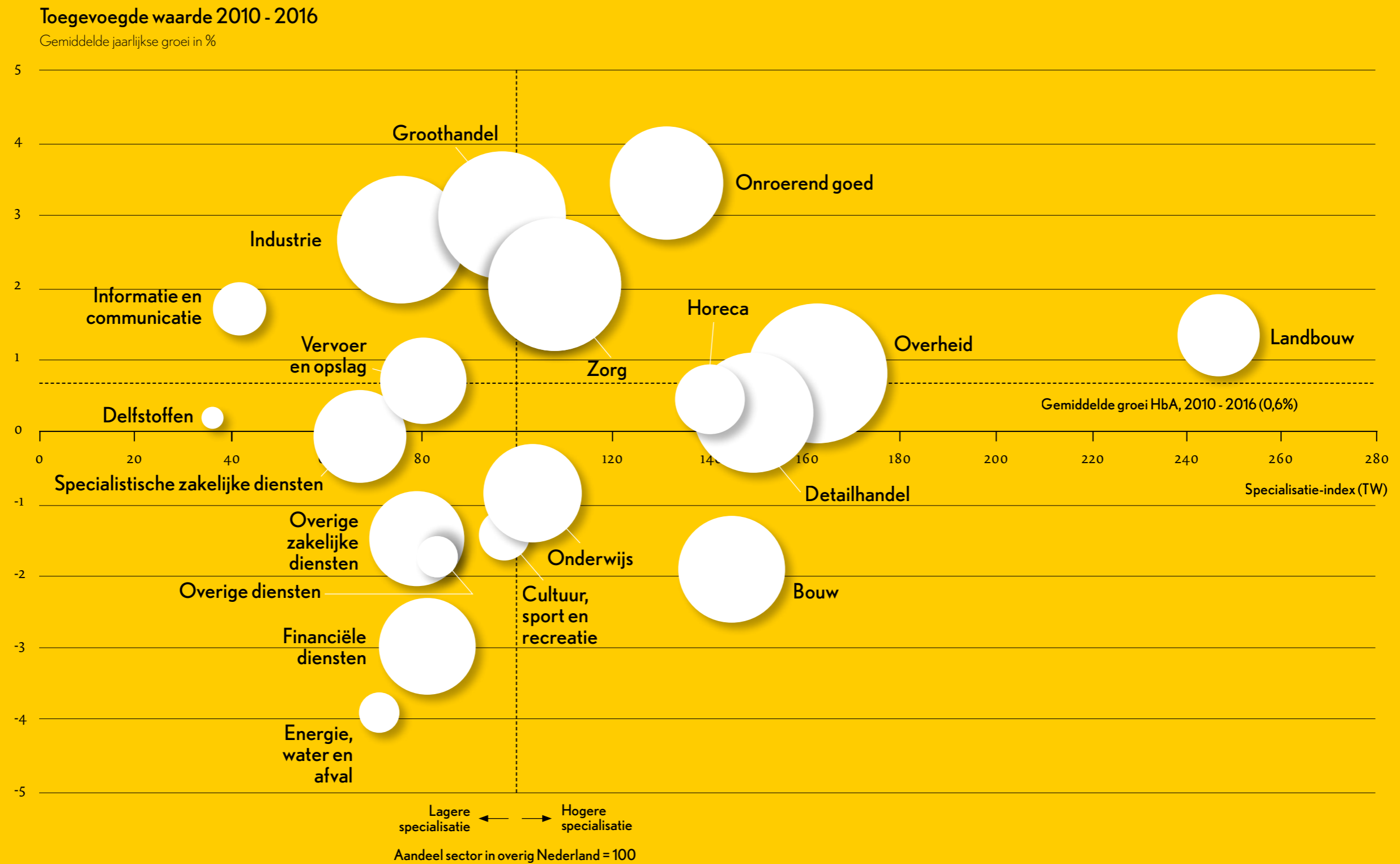
Economische structuur & concurrentie kracht

De sectoren Overheid, Zorg en Landbouw zijn relatief sterk vertegenwoordigd in HbA, gevolgd door Bouw, Horeca en Detailhandel. De economische groei in de regio is de afgelopen jaren vooral gedragen door Industrie, Groothandel, Zorg en Onroerend goed. De werkgelegenheid kromp in de periode 2010–2016, met Horeca, Industrie, Zorg en Groothandel als uitzonderingen.

Van de drie speerpuntsectoren die de regio heeft gedefinieerd (Agri en Food, Energie en Water, en Toerisme) is Agri en Food het grootst met een aandeel van rond de 11 procent in de economie van HbA (zowel in toegevoegde waarde als werkgelegenheid). De economische omvang van de clusters Energie en Water en Toerisme is niet uitzonderlijk groot (zowel in absolute zin als in vergelijking met Nederland).

Landbouw is een zeer kenmerkende economische sector van HbA

Toegevoegde waarde; specialisatie-index, 2015 (horizontale as); gemiddelde jaarlijkse groei, 2010-2016 (verticale as); omvang toegevoegde waarde (grootte van bol), 2016

Ontwikkel- lingen binnen HbA

De drie deelregio's van HbA hebben een duidelijk verschillende economische (sector-)structuur. De regio Alkmaar is sterk in ICT en de creatieve industrie, de Kop van Noord-Holland richt zich vooral op de Koninklijke Marine, maritieme industrie en -diensten en (offshore) energie, terwijl land- en tuinbouw sterk is vertegenwoordigd in Westfriesland. Naast de verschillende economische

specialisaties, voortbouwend op het centraal-stedelijke karakter van de regio Alkmaar enerzijds, het perifere – anticipeer – karakter van de Kop van Noord-Holland anderzijds en Westfriesland daar tussen in, hebben Westfriesland en de regio Alkmaar een netto woonfunctie voor de MRA. Tevens heeft HbA, met de Noordzeekust, Texel, de VOC-steden Hoorn, Enkhuizen en Medemblik en de pleziervaart op het IJsselmeer, een basis voor toerisme.

Dit levert voor HbA een zeer divers beeld op van natuurlijke voordelen. De onderlinge samenhang tussen de gebieden is daarom relatief beperkt. Er zijn vanuit HbA relatief sterke op noord-zuid gerichte verbindingen met de MRA. Een dergelijke situatie is bestuurlijk gezien een uitdaging: hoe de verschillende natuurlijke

voordelen te benutten en synergie te bewerkstelligen? Dat is niet eenvoudig in een tijdsgewricht van toenemende decentralisaties van taken naar regionale overheden en met de Kop van Noord-Holland die vanwege bevolkingsdaling door de Rijksoverheid is aangewezen als anticipeerregio. Deze regio is deels

afhankelijk van nationale bestedingen aan defensie die buiten haar invloedssfeer liggen, en dient tege- lijk haar natuurlijk voordeel te benutten. Dat ligt in specifieke hoogwaardige maritieme bedrijvigheid, en ook toerisme, en de aantrekkelijke woonomgeving. Juist de randvoorwaarden voor toerisme en het bevo- deren van hoogwaardige consumptieve bestedingen (bijvoorbeeld op basis van kunst en cultuur, zie de Bergense School) zijn mogelijke aangrijpingspunten voor beleid. Andere soortgelijke regio's laten zien dat dat kan: de provincie Zeeland heeft een goed ontwik- keld culinair aanbod en aansluitende zoutwaterdeel- ten. Iets dergelijks is ook denkbaar in Westfriesland: met de kennis over hoogwaardige (koudegrond) teelten van diverse tuinbouwproducten heeft de regio een reputatie opgebouwd. Mogelijke synergie bestaat tussen deze teelt en de relatie met zoet- en zoutwater. De ontwikkelingen bij Den Oever en de Afsluitdijk, die opener wordt, geeft daarvoor kansen.

Als we verder inzoomen op de drie deelgebieden (regio Alkmaar, Westfriesland en Kop van Noord-Hol- land) valt een aantal zaken op. Regio Alkmaar draagt met circa 42 procent het meest bij aan de omvang van de economie, gevolgd door Westfriesland (30 procent) en de Kop van Noord-Holland (28 procent). De werk- gelegenheid is volgens dezelfde verhouding verdeeld over de drie deelregio's. Alle deelregio's kenden vanaf 2010 een gemiddeld positieve ontwikkeling van toegevoegde waarde, maar deze ging gepaard met een daling van de werkgelegenheid. In de regio Alkmaar is de werkgelegenheidsgroei relatief sterk ten opzichte van de twee andere deelregio's. Dit hangt samen met een relatief sterke concentratie van arbeidsintensieve industrie en diensten in de regio Alkmaar (en relatief kapitaalintensieve bedrijvigheid daarbuiten). De regio Alkmaar is door de diverse structuur beter bestand tegen schokken dan de Kop van Noord-Holland en Westfriesland.

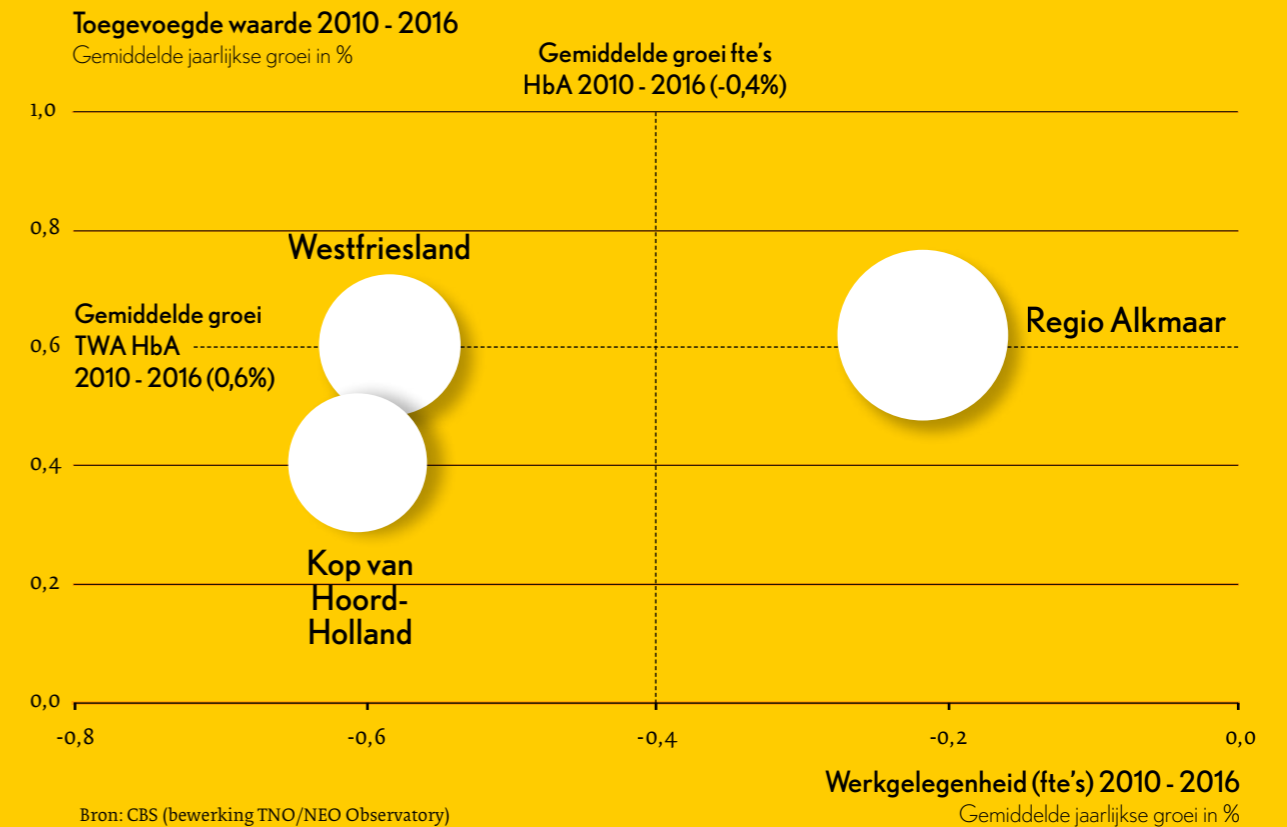
Naar verwachting zal de werkgelegenheid relatief sterk groeien in Regio Alkmaar, als gevolg van een relatief sterke vertegenwoordiging van onder andere ICT-, specialistische- en overige zakelijke diensten waarop de huidige werkgelegenheidsontwikkeling drijft. Echter, ook voor de Kop van Noord-Holland en Westfriesland wordt met de hoogconjunctuur een toename van de werkgelegenheid verwacht in 2018 en 2019.

Voortgaande samenwerking op het terrein van ar- beids- en woningmarkt en infrastructuur is essentieel om de uitdagingen van de komende jaren te kunnen beantwoorden met scherpe keuzes aangaande het verder ontwikkelen van de diverse regionale voorde- len en kwaliteiten. Allemaal is niet mogelijk vanwege ontbrekende synergie en de relatief beperkte omvang van de regio. Kwaliteit dient centraal te staan in het vestigingsklimaat; integraal voor wonen, werken en recreëren. Gerichtheid op bedrijvigheid en werk- gelegenheid alleen (zoals alleen maar groothandel, logistiek of extra energie-intensieve glastuinbouw die ten koste gaan van natuurlijke hulpbronnen, land- schappelijke kwaliteit en arbeid uit het buitenland vergen), of alleen een woonfunctie voor de MRA om- dat de woningmarkt daar krap is, zal niet toereikend zijn voor een duurzaam evenwicht tussen welvaart en welzijn in HbA.

Het organiseren van onderlinge solidariteit is daarbij essentieel. Zowel Provincie als Rijk kunnen en dienen daarbij een ondersteunende rol te spelen. Aansluiting bij de MRA mag in bestuurlijk opzicht niet uit het oog worden verloren omdat er een grote natuurlijke samenhang tussen beide regio's is, die overigens in de toekomst wel een ander karakter kan krijgen, omdat HbA niet alleen maar brongebied is voor jonge studen- ten en een woonregio voor de MRA.

De economie groeide in alle drie de deelregio's, terwijl de werkgelegenheid daalde

Toegevoegde waarde (verticale as) en werkgelegenheid fte's (horizontale as); gemiddelde jaarlijkse groei in procenten, 2010-2016; omvang toegevoegde waarde (grootte van bol), 2016

Het volledige rapport Economische Verkenningen
Holland boven Amsterdam is beschikbaar via:

www.regiohollandbovenamsterdam.nl/EV

www.regiohollandbovenamsterdam.nl/EV

